

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMĖNIENĖ  
Lietuvių kalbos institutas

## DAIKTAVARDŽIO PREDIKATYVO MORFOSINTAKSINIO ŽYMĖJIMO KORELIACIJA SU VEIKSMAŽODŽIO VEIKSLU

### 1. Įvadinės pastabos

Daiktavardžio žymėjimas linksniu vadinamuosiuose kopuliatyviuose, arba jungties, sakiniuose (angl. *copular sentence*, vok. *Prädikativsatz* [1]) yra sulaukęs nemaža kalbininkų dėmesio. Pastarajai temai skirtuose darbuose neretai ieškoma semantinių ir formalių kriterijų, lemiančių arba įtakančių vieno iš predikatiškai vartojamo daiktavardžio linksnių parinkimą [2].

Mintis, jog kaitybinė jungties forma kopuliatyviuose sakiniuose turi daugiau įtakos daiktavardžio predikatyvo morfosintaksiniam žymėjimui nei pačiu predikatyvu pasakomo daikto pastovi arba laikina būseną [3], ir prieš akis turima *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* [4] (toliau DLKT) medžiaga paskatino pasižiūrėti, kaip predikatiškai vartojamo daiktavardžio morfosintaksinis žymėjimas (ne)koreliuoja su veikslu. Straipsnyje trumpai kalbama apie inherentinį ir gramatinį veikslą ir ieškoma atsakymų į šiuos klausimus:

(i) ar / kaip inherentiniai jungties veikslų požymiai koreliuoja su daiktavardžio predikatyvo morfosintaksiniu žymėjimu;

(ii) ar / kaip gramatinis veiksmožodžio veikslas susijęs su daiktavardžio predikatyvo morfosintaksiniu žymėjimu? Jei taip – ar veikslas turi įtakos tokio daiktavardžio morfosintaksiniam žymėjimui?

### 2. Inherentinis (leksinis) veikslas

2.1. Kalbant apie veikslų semantiką (angl. *lexical aspect, actionality, verb aspect*, vok. *Aktionsart*), lingvistikoje neretai remiamasi ir išeties tašku imama Zeno Vendlerio (1967) veiksmožodžių (predikatų) klasifikacija, pagal kurią visi veiksmožodžiai, atsižvelgiant į jų inherentinius semantinius požymius, skirstomi į keturis tipus: (i) *būklės* (angl. *states*), (ii) *veiklos* (angl. *activities*), (iii) *vyksmo* (angl. *accomplishments*), (iv) *atsitikimo* (angl. *achievements*). Pagal binarinį *statiškas* vs. *dinamiškas* [5] požymį veiksmožodžiai gali būti būklės arba įvykiai (arba nebūklės); pastarieji apima veiklos, vyksmo, atsitikimo predikatus. Įvykius žymintys predikatai tarpusavyje skiriasi *duratyvumo* vs. *momentiško* atžvilgiu (angl. *durative* vs. *punctual* [6] (*non-durative, instantaneous*)). Duratyviniai, t. y. kurį laiką trunkantys, įvykiai reiškiami veiklos ir vyksmo predikatais, o momentiniai (arba netęstiniai, punktiški) įvykiai – atsitikimo. Dinamiški predikatai skiriasi teliškumu: teliniai predikatai implikuoja natūralią baigtį – vyksmo ar atsitikimo pabaigą (angl. *inherent temporal endpoint; telos* [7]), o ateliniai – ne [8]. Pastarieji yra veiklos predikatai. Pokyčio nesuponuojantys būklės predikatai neturi natūralių ribų, tai yra, natūralios baigties, ir yra tęstiniai; jie, panašiai kaip veiklos predikatai, yra ateliniai.

Vendlerio koncepcija toliau plėtotą Dowty (1979), Moens, Steedman (1987), Verkuyl (1993), Smith (1991) ir kitų autorių darbuose. Pavyzdžiui, Carlota Smith (1991: 6, 28-33) leksinį veikslą aptaria pagal opozicinius  $[\pm\text{dinamiškumo}]$ ,  $[\pm\text{teliškumo}]$  ir  $[\pm\text{duratyvumo}]$  kriterijus. Pagal  $[\pm\text{dinamiškumo}]$  kriterijų skiriamos nedinamiškos būklės ir dinamiški įvykiai. Būklės esančios statiškos, duratyvinės ir ateliškos, t. y.  $[-\text{dinamiškas}]$ ,  $[-\text{telinis}]$  ir  $[\text{+duratyvas}]$ . Dinamiški įvykiai pagal minėtus semantinius požymius toliau skirstomi į veiklos, vyksmo, atsitikimo ir vienkartinis, arba *semelfaktyvinius* (angl. *semelfactives*), predikatus. Veiklos predikatams būdingi  $[\text{+dinamiškas}]$ ,  $[-\text{telinis}]$ ,  $[\text{+duratyvas}]$  požymiai (pvz., *bėgti*, *žaisti*); vyksmo –  $[\text{+dinamiškas}]$ ,  $[\text{+telinis}]$ ,  $[\text{+duratyvas}]$  (pvz., *statyti*); atsitikimo –  $[\text{+dinamiškas}]$ ,  $[\text{+telinis}]$ ,  $[-\text{duratyvas}]$  (pvz., *sprogti*);

semelfaktyvams – [+dinamiškas], [-telinis], [-duratyvas] požymiai (pvz., *kostelėti*). Kaip matyti, Smith Vendlerio atsitikimo predikatams skaido smulkiau.

Mari Broman Olsen (1994; 1997), remdamasi Gregu Carlsonu (1977), savo darbuose smulkiau skaido būklės predikatams: pastovios būklės predikatams (angl. *permanent state*) būdingi [-telinis], [+duratyvas] požymiai (pvz., *būti protingam, žinoti*), o laikinos būklės (angl. *temporary state*) predikatams – [+telinis], [+duratyvas] (pvz., *būti liūdnam, vaikui*). Autorės manymu, laikinos būklės predikatai yra panašūs į įvykio predikatams.

Visa tai, kas trumpai pasakyta, būtų galima pavaizduoti taip:



Teigiant, jog veikslas yra veiksmažodžio kategorija, gali kilti klausimas, ar, tarkim, junginyje *buvo liūdnas* laikina būseną reiškiamas veiksmažodžiu *būti*, ar predikatiškai vartojamam būdvardžiui *liūdnas*. Jei veiksmažodžiu, tai tektų pripažinti, jog skirtingas būklės žymi *būti1* ir *būti2* homonimai [9], jei būdvardžiu – reikėtų teigti, kad veikslas ir jo raiška kažkaip susiję ir su vardažodžiu (žr. toliau).

**2.2. Sklaidos laike – arba, kitaip, trukmės [10] – požiūriu (angl. *temporal contours*) būklės, kurios laiko požiūriu nekinta (t. y. yra stabilios, arba pastovios), galėtų būti priešingos labiausiai kintantiems (dinamiškiems) atsitikimo predikatams, o kiti predikatai atsidurtų kintamos (graduojamos) skalės viduryje (plg. Lehmann 1999: 44; Plungian 2010: 104, 107–108). Nagrinėjant sakinio predikaciją pastovumo laike (angl. *Time stability* [11]) atžvilgiu konstatuojama ir tai, jog paprastai daiktavardžiu žymimi predikato argumentai yra nekintami, stabilūs (angl. *atemporal, time-stable*), o veiksmažodis – kaip prototipiškas predikatas – laiko atžvilgiu yra kintamiausias. Taigi pastovumo laike atžvilgiu galima nustatyti kalbos dalių hierarchiją: SUBST < ADJ < VERB (Givón 1984: 51tt; plg. Stassen 1997: 127tt, 579tt [12]; Hengeveld 1992: 136tt) [13]. Tais atvejais, kai daiktavardis vartojamas neprototipiškai – kaip predikatyvas, jo pastovumas laike susijęs su veiksmažodžio inherentiniu veikslu: eidamas su jungtimi *būti* laiko atžvilgiu jis yra ne toks kintamas, kaip kad eidamas su vyksmo veiksmažodžiu *tapti*.**

Ateliniai būklės [14], veiklos predikatai ir semelfaktyvai suponuoja homogeniškumą, o teliniai vyksmo ir atsitikimo predikatai – heterogeniškumą. Būklės ir veiklos predikatai, nesuponuojantys vyksmo pradžios ir / arba galo, yra ateliniai duratyvai (pvz., *Jonas yra mokytojas; Stalas yra raudonas; Jonas valgo*). Būklės gali būti suprantamos ir kaip terminatyvai [15]: trukmės požiūriu apibrėžtos [16], t. y. telinės (pvz., *Jonas pabuvo mokytoju*) [17]. Tais atvejais, kai būklės suvokiamos kaip inchoatyvinės, vartojami vyksmo predikatai (plg. *Dangus buvo mėlynas* vs. *Dangus*

*mėlo* „tapo, darėsi mėlynas, mėlynavo“; *Jonas yra mokytojas* vs. *Jonas tampa geru mokytoju*). Čia svarbu tai, kad, atsižvelgiant į kontekstą, tas pats veiksmažodis (veiksmažodinė frazė) gali reikšti kelis predikatų tipus, plg.: *Jonas bėga* (dinamiška ateliška veikla) vs. *Jonas bėga kilometrą* (dinamiškas teliškas vyksmas). Kitais žodžiais kalbant, veiksmažodžiui gali būti būdingi skirtingi *veikslo poslinkiai* (angl. *aspectual class shift*) [18], koreliuojantys, pavyzdžiui, ir su veiksmažodžio valdomo objekto (papildinio) skaičiumi (plg. angl. *Cory wrote poetry* [skaičiuojama NP, reiškianti neskaičiuojamus daiktus; veiklos atelinis predikatas] vs. *Cory wrote a poem* [skaičiuojama NP, reiškianti skaičiuojamus daiktus; vyksmo telinis predikatas]). Klausimas, ar vadinamųjų *prieauginės temos* (angl. *incremental theme*) veiksmažodžių objekto skaičiaus apibrėžtumas (angl. *physical boundedness*) koreliuoja (ar įtakoja) su veiksmažodžiu žymimo įvykio trukmės apibrėžtumu (angl. *temporal boundedness*), t. y. teliškumu [19], ar atvirkščiai, – veiksmažodžiu reiškiamą ribą apibrėžia ir įvykio trukmę, literatūroje sprendžiamas skirtingai [20]. Grįžtant prie straipsnio temos, būtų galima klausti, kaip inherentiniai veiksmažodžio veiklo požymiai ir veiksmažodžiu reiškiamos būsenos trukmės ribojimas (t. y. teliškumas) koreliuoja su daiktavardžio predikatyvu ir jo raiška (žr. toliau).

### 3. Gramatinis veikslas

Analizuojant gramatinį veikslą (angl. *grammatical/morphological aspect*, plg. *perspective aspect*) lingvistikoje įprasta kalbėti apie *imperfektinį* ir *perfektinį* veikslą (angl. *imperfective, perfective*) [21]. Čia svarbu tai, ar kalbėjimo metu veiksmas (angl. *eventuality*) tebevyksta, yra *tebesitęsiantis* (angl. *unbounded*), ar jau *pasibaigęs, užbaigtas* ir reiškia veiksmo visumą (angl. *bounded, packaged*) [22]. Laikomasi nuomonės, kad nepriklausomai nuo veiksmažodžio (veiksmažodinės frazės) reikšmės pobūdžio ir savarankiškumo kiekvieną veiksmažodžiu pasakomą veiksmą galima suvokti kaip procesą arba kaip baigtinį įvykį (rezultatą) [23]. Kitaip sakant, veiksmažodžio veiklo vertė (t. y. imperfektyvumas ir [24] / arba perfektyvumas) susijusi ne tiek su pačiu veiksmažodžiu (ar veiksmažodine fraze), kiek su visu sakiniu ir sakinio kontekstu (plg. Smith 1991: 7t) [25]. Pavyzdžiui, sakinyje *Jis ką tik tapo gražiausiu pasaulyje paukščiu – povu...* (DLKT) veiksmažodis *tapo* yra telinis ir perfektinio veiklo, o sakinyje *Vidutinybės ar net apsukrūs, žinantys kam įsiteikti mulkiai vienas po kito tampa dekanais, puošiasi prelatų ar net vyskupų mantijomis* (DLKT) – telinis imperfektinio veiklo. Gramatinis veikslas susijęs su veiksmažodžio gramatiniu laiku. Kaip matyti ir iš kalbamųjų sakinių, telinio veiksmažodžio *tapti* (im)perfektyvumas susijęs ir su esamojo, ir būtojo laiko formų vartojimu. Vartojant imperfektinio veiklo formas *atskaitos laikas* [26] telpa į sakinyje pasakomo proceso laiko intervalą, vartojant perfektinio veiklo formas *atskaitos laikas* maždaug sutampa su aprašomo proceso užimamu laiku arba tokios formos žymi laiko intervalą iki atskaitos laiko. Gramatinis veikslas gali būti reiškiamas ir darybinėmis (*būti* vs. *pabūti*) bei kaitybinėmis (*žiūrėjo* vs. *žiūrėdavo*) priemonėmis (plg. Аркадьев 2009: 91). Taip pat, kaip pastebi Artūras Judžentis (2011: 50), sakinyje bent kai kurios veiklo reikšmės (trukmė, kartotinumai) gali būti žymimos dar ir leksiškai arba sintaksiškai – veiksmažodį modifikuojančiais žodžiais ir žodžių junginiais. Paprastai tokie aplinkybėmis einantys žodžiai nėra vienintelis, juo labiau pagrindinis veiklo reikšmių perteikimo būdas, o tik patikslina veiksmažodžio veiklo vertę ir sudaro jo vartojimo kontekstą.

Toliau straipsnyje (a)teliskumas laikomas inherentiniu veiklo požymiu, o gramatinis veikslas siejamas su (im)perfektyvumu.

### 4. Daiktavardžio predikatyvo linksnio koreliacija su veikslu

#### 4.1. Inherentinių veiksmažodžio požymių koreliacija su daiktavardžio predikatyvo raiška

Klasikiniuose lietuvių gramatikos darbuose kalbant apie daiktavardžio predikatyvo žymėjimą nėra akcentuojami veiksmažodžių veiklo skirtumai. Tačiau visuotinai pripažįstama, jog

predikatiškai vartojamo daiktavardžio žymėjimas yra susijęs su vienos ar kitos jungties vartojimu. Teigiama, esą „daiktavardžio vardininkas vardine dalimi *paprastai* (kursyvas mano. – L. V.-S.) eina su jungtimi, žyminčia požymio *pastovumą*: *Juozapota liko ubagėlė*. [...] Daiktavardžio įnagininkas *dažniausiai* (kursyvas mano. – L. V.-S.) eina su jungtimi, reiškiančia požymio *atsiradimą* ar *kitimą*: *Bronė tapo viršininke* [27]. [...] *Kartais* (kursyvas mano. – L. V.-S.) įnagininkas pasitaiko ir su veiksmožodžiais *likti*, *apsimesti* [28], tačiau su jais *daugiausia* (kursyvas mano. – L. V.-S.) vartojamas vardininkas“ (Ambrazas, red., 1996: 507; dar plg. Ambrazas, ed., 1997: 472; Ulvydas, red. 1976: 385t, plg. t. p.: 386; Paulauskienė 1994: 132; Miliūnaitė, sud. 2003: 77). Jono Šukio (1998: 248) manymu, daiktavardiškieji predikatyvo įnagininkai *kur kas dažnesni* (kursyvas mano. – L. V.-S.) už vardininkus su tokio tipo, kaip *tapti*, *likti* ir pan., veiksmožodžiais (plg. Jablonskis 1928/1957: 633t) [29], o pasak Jono Balkevičiaus (1963: 109; plg. 1998: 80), jungtimi einantys *tapti*, *likti* ir pan. dėl savo reikšmės reikalauja daiktavardžio įnagininko (dar plg. Balčienė 1979: 10t). Vaičiulytė-Semėnienė (2006) mano, kad daiktavardžio predikatyvo žymėjimui daro įtaką ne tiek veiksmožodžių semantiniai (*laikinas* vs. *pastovus*) skirtumai, kiek morfologinė forma; (ne)dinamiškumo atžvilgiu morfosintaksinis žymėjimas yra laipsniškas, t. y. pagal žymėjimo įnagininku dažnumą (įprastumą) jį valdančios jungtys sudaro hierarchiją *BŪTI* < *LIKTI* < *TAPTI* (apie tai dar žr. Stassen 2001).

Intranzityvinių veiksmožodžių *būti*, *likti* ir *tapti* semantika skiriasi: *būti*, *likti* yra statiški būklės predikatai, reiškiantys pastovią (nekintančią) būseną; o *tapti* – dinamiškas vyksmo predikatas, implikuojantis pokytį, kuris paprastai susijęs su galiniu tašku – pokyčio rezultatu, arba pokyčio baigtimi [30]. Tokiais predikatais pati būseną – kaip tapsmo (pokyčio) rezultatas – pasakoma netiesiogiai, plg.: *Vakarais Jonas tampa piktas* [t. y. vakarais Jonas būna piktas]. Netiesiogiai daikto (rezultatinė) būseną gali būti pasakoma ir vadinamaisiais antriniais predikatyvais, pvz., *Mama verda kiaušinį kietą / kietai*, t. y. mama verda kiaušinį tol, kol jis bus (taps) kietas. Atsižvelgiant į tai, kas anksčiau sakyta, matyti, kad kalbami intranzityviniai veiksmožodžiai [31] skiriasi teliškumo požiūriu: *būti žmogumi* yra atelinis, o *tapti žmogumi* – telinis, t. y. implikuojantis natūralią būklės arba vyksmo baigtį. Prie pastarųjų būtų galima priskirti ir lietuvių gramatikos darbuose paprastai nuošalyje paliekamus priešdėlinius *išbūti*, *pabūti*, *prabūti* [32], kurie eksplisitiškai riboja pagrindiniu veiksmožodžiu (darybos pamatu) *būti* pasakomos būsenos trukmę ir suponuoja jos baigtį (angl. *endpoint*), vadinasi, yra terminatyvai (plg. angl. *terminative*, pagal Richardson 2007: 55) [33]. Taigi dinamiškumo atžvilgiu galima priešinti (*iš/pa/pra*)*būti*, *likti* ir *tapti*, o teliškumo atžvilgiu – *būti* [34], *likti* ir (*iš/pa/pra*)*būti*, *tapti*.

Ar pastarieji veiksmožodžių kirtumai yra svarbūs ir / arba kaip nors susiję su daiktavardžio predikatyvo morfosintaksine raiška, arba, kokrečiau, su vardininko ir įnagininko vartojimu [35]? Būtų galima atsakyti – taip (plg. sakinius (1)–(5)). Lyginant jungties sakinius su ateliškais *būti*, *likti* ir teliškais *iš/pabūti* matyti, kad jungties *būti* sakinių su daiktavardinio predikatyvo vardininku DLKT yra daugiausia: vardininkas vartojamas 80% visų surinktų sakinių, o sakiniuose su priešdėliniais *iš/pabūti* [36] – mažiausiai: juose daiktavardžio predikatyvo vardininkas sudaro vos 3% visų vartojimo atvejų. Panašios daiktavardžio predikatyvo žymėjimo tendencijos matyti ir sakiniuose su *tapti*, kur vardininkas vartojamas 6% visų turimų atvejų. Jungties *likti* sakiniuose daiktavardžio predikatyvo vardininką renkama 63% visų surinktų sakinių (plačiau žr. lentelę 1.). Taigi turbūt būtų galima kalbėti apie polinkį įnagininku žymėti būklės (*iš/pabūti*) ir vyksmo (*tapti*) predikatų teliškumą (dar žr. toliau). O gal kalbamasis įnagininkas yra (ir) gramatinio veiklo vertės rodiklis? Apie tai bus kalbama toliau.

(1) *Kitą kartą, skaičiau, vyriškis pabuvo džentelmenu ir sustojo pavežti moterį su vaiku. Pakeliui vaikas užsinorėjo į tualetą (bent taip sakė mama) ir sustojus prišoko keli vyrai bei apiplėšė.* DLKT

(2) *Na, Čiukai, tokią dieną turime eiti į mišką. Aš mėnesį kitą pabūsiu tavo vedliu. Mes klajosime po Tauragirę tavo gentainių šernų takais, brausimės per šabakštytus, aplankysime Susoilusį raistą.* DLKT

(3) *Tautvila žuvo, Žygimantas kelis metus išbuvo įkaitu.* DLKT

(4) *Daug metų buvau jo patarėjas, jo sekretorius, jo guodėjas, žinau, kokia jautri jo širdis. Su visais jis buvo nuoširdus, dosnus, geras.* DLKT

(5) *Nenoriu savęs pervertinti, bet turiu patirties. Dukart buvau Vyriausybės vadovas, tiek pat kartų – sostinės meras, esu Seimo narys. Ši patirtis leidžia suvokti, kas Lietuvoje blogai.* DLKT

1 lentelė. Jungties ir daiktavardžio predikatyvo žymėjimo koreliacija

Jungtis	Linksnis		Sakinių skaičius (n)
	Vardininkas	Įnagininkas	
<i>būti</i>	333 80%	81 20%	414
<i>likti</i>	71 37%	122 63%	193
<i>iš/pabūti</i>	5 3%	188 97%	193 [37]
<i>tapti</i>	73 6%	1163 94%	1236

#### 4.2. Gramatinio veiklo koreliacija su daiktavardžio predikatyvo raiška

Jungtimi einančių veiksmažodžių *būti*, *tapti* veikslas stambesniuose lietuvių gramatikos darbuose atskirai nenagrinėjamas. Paprastai apsiribojama tokio pobūdžio apibendrinamaisiais teiginiais, kaip: „visus veiksmažodžius pagal tai, ar jie reiškia trukminį, ar baigtinį veiksmažodį, galima skirti į eigos ir įvykio veiklo veiksmažodžius“ (Paulauskienė 1994: 291; plg. Paulauskienė 1979: 55t; Jablonskis 1922/1957: 292) ar „veiksmažodžiai, reiškiantys veiksmažodį, kuris tęsiasi, yra eigos veiklo; veiksmažodžiai, kurių žymimo veiksmo eiga yra nutraukta, t. y. šiokių ar tokių būdu ribota, yra įvykio veiklo“ (Ulvydas, red. 1971: 25t; plg. Galnaitytė 1962: 119; Ambrazas, red., 1996: 288; Ambrazas, ed., 1997: 234) [38].

Užsienio literatūroje apie atitinkamų veiksmažodžių veikslą paskelbta skirtingų nuomonių. Pavyzdžiui, Stevenas Franksas (1995: 232t) mano, kad *būti* yra perfektyvinis veiksmažodis, o Liudmila Geist (1998: 13) – imperfektyvinis [39].

Jei pripažinsim, kad, nepaisant jungtimi einančio *būti* leksinės reikšmės neapibrėžtumo, jis priskirtinas prie būklės predikatų, nesuponuojančių subjekto aktyvumo ir neturinčių natūralių ribų, tuomet būtų galima teigti, kad iš prigimties jis yra imperfektinio veiklo veiksmažodis, iš kurio galima daryti perfekto veikslo vedinius: *išbūti*, *pabūti* ir pan. [40]. Lietuvių kalboje, kur eigos ir įvykio veiklo priešprieša gali būti reiškiamą atitinkamomis nepriešdėlinio ir priešdėlinio veiksmažodžio formomis, veiksmažodžio priešdėlis yra pagrindinis (už)baigto veiksmo rodiklis [41]. Laikantis nuomonės, kad būklės predikatai turi vieną kintamą požymį – trukmę, imperfektinio ir perfekto veikslo priešpriešos nariai *būti* vs. *iš/pa/prabūti* skiriasi trukmės požymio verte: imperfektinio veiklo veiksmažodis *būti* yra kintamos trukmės, o perfekto veikslo *iš/pa/prabūti* reiškia pastovią, arba nekintamą, būseną. Skirtingai nei sakiniuose su imperfektinio veiklo veiksmažodžiu, vartojant perfekto veikslo veiksmažodžius trukmė yra sudedamoji (inherentinė) reikšmės dalis, ji žymima terminatyviniais (teliniais) *iš-*, *pa-* ir pan. priešdėliais [42] (dar apie tai plg. Holvoet, Čižik 2004: 148–151) [43]. Atsižvelgiant į tai, kas anksčiau sakyta, ir teigiant, kad *iš/pa/prabūti* veiksmažodžių perfekto veikslas redundantiškai žymimas daiktavardžio predikatyvo įnagininku, tokios pačios predikatyvo raiškos galima būtų tikėtis ir jungties *būti* formas vartojant baigtiniam veiksmui reikšti [44]. Tačiau, kaip matyti sakiniuose (6)–(10), perfekto ir imperfektiniam šio veiksmažodžio veikslui reikšti vartojamas ir daiktavardžio predikatyvo vardininkas, ir įnagininkas. Galbūt perfektyvumui reikšti įnagininkas pasirenkamas dažniau? Remiantis Jonu Šukiu (1998: 246) ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* (Ambrazas, red. 2006:

504), taip neturėtų būti. Šiuose darbuose postuluoju, kad daiktavardiškasis įnagininkas su būtyjų laikų *būti* formomis var-tojamas gana retai; įprastesnis jis tik tada, kai sakinyje yra būvio laikinumą pabrėžianti laiko aplinkybė (*ketverius metus buvau*) (Šukys 1998: 246; plg. Ambrazas, red. 2006: 505–506) (plg. sakinius (6), (8)). Vadinasi, galėtų būti keliami hipotezė: jei daiktavardžio predikatyvo įnagininkas yra įprastesnis, t. y. dažniau vartojamas, perfektyvumui reikšti jungties *būti* būtojo laiko formų sakiniuose su laiko ribos aplinkybėmis, jis galėtų būti būdingas ir tokiems sakiniams, kuriuose laiko ribos nėra eksplikuotos. Hipotezei pagrindo duoda ir priešdėlinių *būti* formų vartojimas sakiniuose su laiko trukmės aplinkybėmis (plg. sakinius (1)–(3)).

(6) *Jūs išties akademiška mergina, pagyrė daktaras Faustas Maižiešius, gal norit važiuot su manim į Krokuvą? Krokuvoje savaitę buvai (plg. pabuvai) jo **tarnaite** – virei kavą, užsakinėjai knygas, lakstei po krautuves, ieškodama skudurų jo žmonai.* DLKT

(7) *Pavyzdžiui, Žilvinas Žvagulis, kurio vestuvėse buvau (plg. pabuvau) **pabroliu**, iš tikrųjų yra mano geras draugas. Esu laimingas, kad po visų depresijų ir ilgo blaškymosi jis pagaliau rado tikrą gyvenimo draugą.* DLKT

(8) *Mečiau universitetą, kad visą save atiduočiau dukrai ir sūnui, sukurčiau sąlygas vyrui rašyti disertaciją. Dvidešimt metų buvau (plg. išbuvau) **tarnaitė, skalbėja, virėja, valytoja** savo pačios namuose. Kaip šiandien menu: šeštadienio rytas, vyras sėdi savo kabinete, dirba, dukra kažką piešia. Nusibodo.* DLKT

(9) *Paskambino dar draugai ir labai greitai dalija pinigus. Pasižiūrėkite, ką daro Pasaulio bankas. Šitas susitarimas buvo pradėtas rengti, kai aš dar buvau **ministras**. Taigi prieš 2,5 metų. Dveji su puse metų, kai rengiamas šitas projektas. Toliau.* DLKT

(10) *Reikėtų labai gerai tą sutvarkyti. Mes žiūrėkime... Ai, minutę. Dar norėčiau prie vieno dalyko. Kada dar aš buvau **ministras**, buvo visa tai sumanyta, bet buvo numatytas vienas, sakyčiau, labai neblogas dalykas: visų pirma priimti ne pelno organizacijų įstatymą.* DLKT

Tikslesnio atsakymo ieškota DLKT: visų pirma žiūrėta ir aiškintasi, ar sakinyje su veiksmožodžio *būti* būtojo laiko forma [45] daiktavardžio predikatyvo žymėjimą galėjo paveikti tokios eksplacitiškai veiksmo baigtumą reiškiančios laiko aplinkybės, kaip (*dvejus metus, paskutiniaisiais metais, kartą, savaitę, nuo... iki, ligi, prieš metus, anksčiau* ir pan. (plg. sakinius (11)–(14)). Po to šie sakiniai lyginti su tokių pačių jungties *būti* formų sudaromais sakiniiais be laiko trukmės aplinkybių (plg. sakinius (15)–(18)).

(11) *Apie savo amplua dirigentas kalbėjo su humoru ir teigė, jog Berlyne jis žinomas kaip Brucknerio specialistas, Vupertalyje, kuriame 22 metus buvo (plg. išbuvo) generalinis muzikos **direktorius**, jį pažįsta kaip Brahms'o ir šiuolaikinės muzikos specialistą.* DLKT

(12) *Kelerius metus buvau (plg. pabuvau) miesto deficitinių prekių skirstymo prie miesto vykdomojo komiteto komisijos **nare**. Dabar atrodo net neįtikėtina, kad tokia komisija buvo.* DLKT

(13) *Su savimi nešiojate ir kuriate „savo atsarginę Lietuvą“. Kokia ji? Kokie jos santykiai su dabartimi, kuri yra už teatro sienų? – Dar prieš porą metų buvau **euroskeptikas**. Sakiau, kad mums negalima žengti į Europos erdvę, – ne dėl to, kad joje kilnu ir gražu, bet kad prieš tai reikėtų suvokti save.* DLKT

(14) *Šis iš pažiūros solidus 76 metų politikas į teisiųjų suolą pateko iš minkštos šalies parlamento kėdės – buvo senatorius. Prieš tai jis beveik 50 metų buvo (plg. išbuvo) **vienu** žymiausių šios šalies **politikų**, o nuo 1972 iki 1992 m. vadovavo net septynioms vyriausybėms. Bet Dž. Andreatis žymus ne tik tuo.* DLKT

(15) *Trečias rastas paplentėje, pakirstas kulkos. Praėjusią savaitę šalia kapinių koplyčios palaidojo mokytoją Kaltenį iš kaimyninės Tvaskučių mokyklos. Jis buvo **komjaunuolis**. Vėlai vakare kulka kaip bitė įlėkė pro langą. Palydėti žuvusiojo į kapines atėjo ir Luksnėnų mokytojai. Dovilė su gėlių puokšte rankose.* DLKT

(16) *Kai ji ištekėjo už tėvo, metė studijas ir visiškai atsidėjo jam tarnaudama. Tikriausiai ir aš vis norėdavau jai prilygti. Mano gimimas buvo įvykis. Pasaulį išvydau pusę valandos anksčiau už Lacį, apie kurį dar nežinojo, kad toks iš viso yra. Matyt, mano motina nedrąsiai galvojo apie dvynius.* DLKT

(17) *Mat jo [verslo žmogaus] praeitis, į kurią jis juk neatsirems, yra nebūtis; akimirkoje jis įsisąmonina atgimimą; mat jo praėjusi būsena buvo **nebūtis**. Jei praėjusi jo būsena būtų buvusi buvimo būsena, tai nė vienu iš atvejų akimirka nebūtų įgijusi jam apsprendžiančios reikšmės.* DLKT

(18) *Su mama išvykome pas jos gimines į Josvainius. Mano mama yra kilusi iš Josvainių Bodendorfų giminės. Puikiai pamenu šį miestelį, bažnyčią, kurioje buvau **klapčiuku**, mokyklą. Išvykę iš Josvainių gyvenome Kretingoje, lankiau Pranciškonų gimnaziją, kurioje dirbo talentingi mokytojai.* DLKT

Iš turimos DLKT medžiagos matyti, kad (11)–(14) tipo sakiniuose daiktavardžio predikatyvo įnagininkas pasirenkamas palyginti retai: 74 sakiniuose iš 252 (arba 29% visų vartojimo atvejų), o vardininkas vartojamas 178 sakiniuose (arba 71% visų vartojimo atvejų). Dar rečiau įnagininkas vartojamas sakiniuose be veiksmo baigtumą žyminčių aplinkybių: juose daiktavardžio predikatyvas įnagininku žymimas tik 10 sakinių iš 146 (arba 7% visų vartojimo atvejų). Taigi galima būtų teigti, kad tais atvejais, kai perfektyvumas jungties *buvo* sudaromuose sakiniuose žymimas leksiškai, jį linkstama pažymėti dar ir morfosintaksiškai – daiktavardžio predikatyvo įnagininku.

Imperfektinio veiksmo telinis vyksmo predikatas *tapti* turi du – erdvės ir trukmės – kintamus požymius; perfektnio veiksmo *tapti* – pastovios vertės erdvės ir trukmės požymius (plačiau apie tai žr. Holvoet, Čižik 2004: 147tt) [46]. Taigi *tapti* kaip imperfektinio veiksmo telinis veiksmožodis, sudaro opoziciją su imperfektinio veiksmo ateliniais *likti* ir *būti*. Kita vertus, atsižvelgiant į galimas gramatines veiksmo raiškos priemones (gramatinį laiką, plg. *tampa* vs. *tapo* ir priešdėlinę darybą, plg. *būti* vs. *pabūti*), minėti jungtimis einantys veiksmožodžiai taip pat gali skirtis veiksmo reikšmių atžvilgiu. Pastaruoju atveju su būtoju laiku ar priešdėline daryba susijusi perfektnio veiksmo reikšmė galėtų būti priešinama esamojo laiko arba nepriešdėlinėms jungtims [47].

Kaip perfektnis veiksmas žymimas veiksmožodžio *tapti* sudaromuose sakiniuose? Akivaizdu, kad tokio tipo sakinių, kaip (19), reta. Šio veiksmožodžio sudaromuose sakiniuose perfektnis veiksmas neretai pasakomas būtojo laiko formomis (plg. sakinius (20)–(21)). Tačiau kalbėti apie ryškesnes morfosintaksinio žymėjimo tendencijas keblu: sakiniuose su esamojo, būtojo ar būsimojo laiko *tapti* formomis įprasta vartoti daiktavardžio įnagininką, plg.:

(19) *Filomenos akyse Klemensas akimirksniu patapo **dievaičiu*** [48]. DLKT

(20) *Antanas Vasiliauskas gimė Gelgaudiškyje 1910 metais darbininko šeimoje, – pasakojo Emilija. – Baigęs pradžios mokyklą, toliau nesimokė ir jaunas tapo Gelgaudiškio plytinės **darbininku**.* DLKT

(21) *Žygimantas Vaza tapo ir Švedijos **karaliumi**.* DLKT

Mintis, kad daiktavardžio predikatyvo morfosintaksinis žymėjimas susijęs ne tik su teliškumu, bet ir su veiksmožodžio gramatiniu veiksmu, leistų daryti prielaidą, jog veiksmas galėtų turėti įtakos ir (daiktavardžio) antrinių predikatyvų žymėjimui. Akyčiau pasižiūrėti DLKT teikiami telinės veiksmožodžio *virsti* vartosenos [49] pavyzdžiai. Imperfektinio veiksmo esamojo laiko formos *virsta* (2000 pavyzdžių) sakiniai palyginti su perfektnio veiksmo priešdėliniais būtojo laiko formos *pavirto* (700 pavyzdžių) sudaromais sakiniiais, plg.:

(22) *Jessica juto, kaip jos širdis virsta ledo **gabalu**.* DLKT

(23) *Iš paskos neria ir ji pati, jausdama, kaip kūnas virsta **į putą**.* DLKT

(24) *Jos skruostu nuriedėjo švytinti ašara, kuri pavirto **į perlą**.* DLKT

(25) *Jų [trijų brolelių] ieškojusi ir neradusi mergelė pavirto **gegute**.* DLKT

Sakiniuose su priešdėline perfekcinio veiksmo forma *pavirto* matyti polinkis daiktavardžio predikatyvą žymėti kitaip, nei sakiniuose su imperfekcinio veiksmo forma *virsta*: pastaruosiuose sakiniuose daiktavardžio predikatyvas paprastai, t. y. dažniausiai, žymimas įnagininku (99,5% visų turimų atvejų, arba 1990 sakinių iš 2000), o prielinksnio *į* konstrukcija sudaro vos 0,5% visų vartojimo atvejų (10 sakinių iš 2000); sakiniuose su *pavirto* daiktavardžio įnagininkas pasirenkamas kiek rečiau – 88% visų turimų atvejų (arba 618 sakinių iš 700), o prielinksninė *į* konstrukcija – 12% visų atvejų (arba 82 sakiniuose iš 700). Morfosintaksinio žymėjimo ir gramatinio veiksmo koreliacija akivaizdžiai matyti ir vartojant kitus telinius veiksmažodžius, pavyzdžiui, imperfekcinį *siekti* ir perfekcinį *pasiekti*. Aptardama *siekti* valentingumą, Nijolė Sližienė (2004: 32) tarp daugelio kitų skiria ir reikšmę 'stengtis įgyti, laimėti', kai veiksmažodžio sintaksiniai aktantai žymimi subjekto vardininku ir objekto kilmininku, pvz., *Kiekvienas siekia savo tikslo*. O aprašydama veiksmažodžio *pasiekti* 'laimėti, įgyti (trokštamą dalyką)' sintaksinį valentingumą, ji skiria vardininko ir galininko aktantus, pvz., *Jis pasiekė savo tikslą* (Sližienė 1998: 126) [50]. Iš viso to, kas pasakyta, aiškėja, kad žymint perfekcinį veiksmlą dažniau linkstama pasirinkti kitokį nei imperfekcinio veiksmo žymėjimą.

Dėl ribotos empirinės medžiagos kalbėti apie tokio tipo sakinyje, kaip *Jonas namo (su)grįžo didvyris* (plg. *didvyriu*), vartojamus antrinius laisvuosius predikatyvus kiek kebliau. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad tipišku laisvuju antriniu predikatyvu (angl. *secondary predicate*, vok. *sekundäre Prädikate*) – *depiktyvu* – predikuojamas įvykis (būseną) iš principo sutampa su pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo laiku (angl. *temporal overlap*, vok. *zeitliche Überlappung / Koextension*) ir yra ribojamas pagrindinio predikato laiko (plg. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 4, Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 3; Hentschel 2005: 4), galima būtų spėti, kad laisvojo predikatyvo žymėjimas galėtų būti susijęs su pagrindinio predikato veiksmu. Pavyzdžiui, veiksmažodžio *sugrįžo* sudaromuose sakiniuose (*Jonas namo sugrįžo didvyriu* ir pan.) turėtų dominuoti laisvojo predikatyvo įnagininkas. Kalbamuju atveju įnagininko vartojimui įtakos galėtų turėti ir tapsmo, virsmo reikšmė, t. y. Jonas (pirma) tapo didvyriu ir (tada) toks – didvyris – sugrįžo namo (plg. Richardson 2007: 124–126, 129–134). Kitais žodžiais kalbant, atsižvelgiant į polinkį perfekcinio veiksmo būtinuosius (pirminius ir antrinius) predikatyvus žymėti kiek kitaip, nei imperfekcinio veiksmo atitikmenis, galima būtų suponuoti, kad ir antrinės laisvosios predikacijos atvejais su perfekcinio veiksmo veiksmažodžiu dažniau turėtų būti vartojamas predikatyvo įnagininkas (ar kita konstrukcija), nes ji koreliuoja ir su daikto būsenos tapsmo (virsmo) reikšme. Kita vertus, mintis, kad daiktavardžio įnagininko vartojimas susijęs ir su baigtinio veiksmo žymėjimu, jokių būdu nepaneigia fakto, kad tokia pati daiktavardžio predikatyvo raiška galima ir žymint besitęsiantį – imperfekcinį – veiksmą, pvz., *Vyrai grįžta didvyriais / didvyriai*.

## 5. Išvados

Statiškumo ir dinamiškumo požymių žymėjimas paprastai yra susijęs su veiksmažodžio semantika ir daiktavardinio predikatyvo morfosintaksinės formos (linksnio) parinkimu.

Predikatyvo linksnio formos parinkimas yra tolydžiai kintama (graduojama) ypatybė: kuo labiau predikatyvas suvokiamas kaip dinamiškas ir / arba telinis, tuo dažniau jis reiškiamas įnagininku kaip numanomu (angl. *default, predictable*) linksniu.

Baigtinis veiksmas sakinyje žymimas perfekcinio veiksmo veiksmažodžių priešdėliais, būtojo laiko jungties formomis ir leksiškai, esama polinkio jį papildomai žymėti ir morfosintaksiškai – daiktavardžio predikatyvo linksniu.

## Šaltiniai

DLKT – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro sudarytas Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas (prieiga internete <http://donelaitis.odu.lt>).



## Literatūra

- Ambrazas, V. (ed.) 1997: *Lithuanian Grammar*, Vilnius: Baltos lankos.
- Ambrazas, V. (red.) 1996: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Аркадьев, П. М. 2009: Теория акциональности и литовский глагол. *Балто-славянские исследования XVIII*, 72–94.
- Bybee, J., Perkins, R., Pagliuca, W. 1994: *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*, Chicago-London: The University of Chicago Press.
- Brown, K., Miller, J. (eds.) 1999: *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Amsterdam etc.: Elsevier.
- Butt, M. 2006: *Theories of Case*, Cambridge: University Press.
- Butt, M., Geuder, W. (eds.) 1998: *The Projection of Argument*, Stanford: CSLI.
- Carlson, G. 1977: A unified analysis of the English bare plural. *Linguistics and Philosophy* 1(3), 413–456.
- Comrie, B. 1976: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*, Cambridge: University Press.
- Dahl, Ö. 1985: *Tense and Aspect*, Oxford: Basil Blackwell.
- Dowty, D. R. 1979: *Word Meaning and Montague Grammar. The Semantics of Verbs and Time in Generative semantics and Montague's PTQ*, Dordrecht: Reidel.
- Franks, S. 1995: *Parameters of Slavic Morphosyntax*, New York, Oxford: Oxford University Press [= *Oxford Studies in Comparative Syntax*].
- Galnaitytė, E. 1962: Ginčytini lietuvių kalbos veiksmažodžio veikslų klausimai. *Kalbotyra* 4, 119–139.
- Geist, L. 1998: *Kopulaverben und Prädikativkonstruktionen: ein deutsch-russischer Vergleich*, Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, Magisterarbeit.
- Givón, T. 1984: *Syntax. A functional-typological introduction* 1, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- Givón, T. 2001: *Syntax* 1, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
- Guéron, J., Lecarme, J. (eds.) 2004: *The Syntax of Time*, Cambridge MA: MIT Press.
- Hengeveld, K. 1986: Copular Verbs in a Functional Grammar of Spanish. *Linguistics* 24, 393–420.
- Hengeveld, K. 1992: *Non-verbal Predication: Theory, Typology, Diachrony*, Berlin etc.: Mouton de Gruyter [= *Functional Grammar Series* 15].
- Holvoet, A. 1991: *Transitivity and Clause Structure in Polish. A Study in Case Marking*, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Holvoet, A., Čižik, V. 2004: Veikslo priešpriešos tipai. A. Holvoet, L. Semėnienė (red.), *Gramatinių kategorijų tyrimai*, Vilnius, LKI [= *Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 2], 141–162.
- Holvoet, A., Čižik-Prokaševa, V. 2005: Papildiniai ir aplinkybės. A. Holvoet, R. Mikulskas (red.), *Gramatinių funkcijų tyrimai*, Vilnius, LKI [= *Lietuvių kalbos gramatikos darbai* 3], 65–92.
- Jablonskis, J. 1922/1957: Lietuvių kalbos gramatika. J. Palionis (sud.), Jonas Jablonskis. *Rinkiniai raštai* 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 181–433.
- Jablonskis, J. 1928/1957: Linksniai ir prielinksniai. J. Palionis (sud.), Jonas Jablonskis. *Rinkiniai raštai* 1, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, 549–672.
- Judžentis, A. 2011: *Lietuvių kalbos gramatinės kategorijos*, Vilnius: Vilniaus universitetas, rankraštis.
- Kiparsky, P. 1998: Partitive case and aspect. M. Butt, W. Geuder (eds.), *The Projection of Argument: Lexical and Compositional Factors*, Stanford: CSLI Publications, 265–308.
- Kratzer, A. 2004: Telicity and the meaning of objective case. J. Guéron, J. Lecarme (eds.), *The Syntax of Time*, Cambridge: MIT Press, 389–424.

- Labutis, V. 1998: *Lietuvių kalbos sintaksė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Lehmann, C. 1999: Aspectual type(s). K. Brown, J. Miller (eds.), *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Oxford: Elsevier, 43–49.
- Lenartaitė, K. 2011: *Argumentų raiškos alternavimas lietuvių kalboje*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvių kalbos institutas.
- Levin, B. 2009: *Lexical Semantics of Verbs IV: Aspectual Approaches to Lexical Semantic Representation*. Summer Course, UC Berkeley, <http://www.stanford.edu/~bclevin/lisa09.html>
- Luján, M. 1981: The Spanish Copulas as Aspectual Indicators. *Lingua* 54, 165–210.
- Maienborn, C. 2003: *Die logische Form von Kopula-Sätzen*, Berlin: Akademie Verlag [= *Studia Grammatica* 56].
- Miliūnaitė, R. (sud.) 2003: *Kalbos patarimai 2: Sintaksė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Moens, M., Steedman M. 1987: Temporal Ontology and temporal reference. *Computational Linguistics* 14, 15–28.
- Olsen, M. B. 1994: The Semantics and Pragmatics of Lexical Aspect Features, *Studies in the Linguistic Sciences* 24(2), 361–374.
- Olsen, M. B. 1997: *The Semantic and Pragmatic Model of Lexical Aspect*, Garland: New York
- Paulauskienė, A. 1979: *Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos*, Vilnius: Mokslas.
- Paulauskienė, A. 1983: *Lietuvių kalbos morfologijos apybraiža*, Kaunas: Šviesa.
- Paulauskienė, A. 1994: *Lietuvių kalbos morfologija: Paskaitos lituanistams*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Pustet, R. 2005: *Copulas: Universals in the Categorization of the Lexicon*, Oxford: University Press.
- Plungian, V. 2010: *Gramatinių kategorijų tipologija 1*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rappaport Hovav, M. 2008: Lexicalized meaning and the internal temporal structure of events. S. Rothstein (ed.), *Crosslinguistic and Theoretical Approaches to the Semantics of Aspect*, Amsterdam: Benjamins, 13–42; [www.asahi-net.or.jp/~sp4ksgym/RG/paper/Rappaport-2008.pdf](http://www.asahi-net.or.jp/~sp4ksgym/RG/paper/Rappaport-2008.pdf)
- Rappaport Hovav, M., B. Levin, 2002: Change of State Verbs: Implications for Theories of Argument Projection. *Proceedings of the 28th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, Berkeley: Berkeley Linguistic Society, 269–280; <http://www.stanford.edu/~bclevin/bls02hdr.pdf>.
- Rasimavičius, A. 1971: Tarinio vardininkas ir tarinio įnagininkas, *Mūsų kalba* 6, 13–19.
- Richardson, K. 2007: *Case and Aspect in Slavic*, Oxford: Oxford University Press.
- Semėnienė, L. 2004: Die Prädikative Verwendung von Substantiven im Litauischen: Nominativ vs. Instrumental. *Acta Linguistica Lithuanica* 50, 35–53.
- Sližienė, N. 1998: *Veiksmažodžių junglumo žodynas II (1)*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Sližienė, N. 2004: *Veiksmažodžių junglumo žodynas II (2)*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Smith, C. 1991: *The Parameter of Aspect*, Dordrecht: Kluwer.
- Smith, C. 1999: Activities: States or Events? *Linguistics and Philosophy* 22, 479–508.
- Stassen, L. 1992: A hierarchy of main predicate encoding. M. Kefer, J. van der Auwera (eds.), *Meaning and Grammar: Cross-Linguistic Perspectives*, Berlin: Mouton de Gruyter, 569–590.
- Stassen, L. 1997: *Intransitive Predication*, Oxford: Clarendon Press.
- Stassen, L. 2001: Nonverbal predication in the Circum-Baltic languages. Ö. Dahl, M. Koptjevskaja-Tamm (eds.), *Circum-Baltic Languages 2: Grammar and Typology*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins [= *Studies in Language Companion Series* 55], 569–590.
- Šukys, J. 1998: *Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos*, Kaunas: Šviesa.
- Timberlake, A. 2007: Tense, aspect, and mood. T. Shopen (ed.), *Language Typology and Syntactic Description 3, Second edition*, Cambridge: Cambridge University Press, 280–333.
- Ulvydas, K., red. 1976: *Lietuvių kalbos gramatika 3: Sintaksė*, Vilnius: Mokslas.

Ulvydas, K., red., 1971: *Lietuvių kalbos gramatika 2: Morfologija*, Vilnius: Mintis.

Vaičiulytė-Semėnienė, L. 2006: Kasusmarkierung des Prädikatsnomens in askriptiven Sätzen im Litauischen. *Baltu Filologija* XV (1/2), 111–137.

Valeika, L. 1972: Dar apie tarinio vardininką ir tarinio įnagininką. *Mūsų kalba* 4, 31–34.

Valeckienė, A. 1967: Predikatyvinis pažymynys kaip atskira sakinio dalis. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 97–116.

Valeckienė, A. 1998: *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Vendler, Z. 1967: Verbs and Times. Z. Vendler, *Linguistics in Philosophy*, Ithaca, New York: Cornell University Press, 97–121.

Verkuyl, H. 1993: *A Theory of Aspectuality. The Interaction between Temporal and A-Temporal Structure*, Cambridge: Cambridge University Press.

## Išnašos

[1] Lietuvių kalbotyroje tokie sakiniai paprastai vadinami vardažodiniais (Ambrasas, red. 1996: 612).

[2] Plačiau apie tai žr. Semėnienė (2004) ir ten cituojamą literatūrą.

[3] Plačiau apie tai žr. Semėnienė (2004) ir ten aptariamą literatūrą.

[4] Prieiga internete: <http://donelaitis.vdu.lt>.

[5] Plg.: „Dynamische Situationen weisen im Unterschied zu Zuständen eine interne zeitliche Gliederung auf. Sie bestehen aus einer Abfolge von Subereignissen“ (Maeinborn 2003: 53). „Dynamic situations unfold in time, with each successive stage involving a change of some kind“ (Smith 1999: 504). „States are the same at all moments: successive intervals do not differ, and can be expected to continue by inertia“ (Timberlake 2007: 284).

[6] Plg.: „A situation which is bounded both at the start and at the end is punctual“ (Lehmann 1999: 47).

[7] *Teliškumas* suprantamas kaip predikato suponuojamas inherentinis baigties požymis (angl. *end-point*). Kitaip sakant, teliškumas susijęs su predikatu reiškiamą būklės, veiklos ir pan. pabaiga, arba rezultatu. Plačiau apie teliškumą žr. Comrie 1976: 44tt.

[8] Plg. Vladimiro Plungiano (2010: 106–107) vartojamus terminus *ribiškumas* ir *ribinis* arba *neribinis* predikatas.

[9] Tokios nuomonės laikomasi, pavyzdžiui, dėl ispanų ir kitų kalbų jungties ir veiklo santykio, plg. Luján (1981), Hengeveld (1986), Pustet (2003: 49–51). Kalbama apie ispanų *estar* tipo predikatyvus, reiškiančius laikiną būklę, ir apie *ser* predikatyvus, reiškiančius pastovią būklę. Svarbu tai, kad veiklo požymis priskiriamas neatsižvelgiant į jungties semantiką, bet grindžiamas vardažodinio predikatyvo semantiniais (leksiniais) skirtumais, t. y. predikatyvo *SLP* (vadinamojo *stadijinio*, arba *epizodiškojo*, *lygmens*) vs. *ILP* (vadinamojo *individualiojo*, arba *pastoviojo*, *lygmens*) (dėl terminų žr. Plungian 2010: 104)) tipu. *Estar* tipo predikatyvai yra perfekciniai, *ser* predikatyvai – imperfektiniai. Kitaip sakant, jungtis parenkama pagal predikatyvą. Kita vertus, pripažįstami ir [ $\pm$  *perfektiniai*] predikatyvai, kurie iš principo gali būti vartojami su abiem jungtimis. Kritišką nuomonę šiuo klausimu išdėstė Maienborn (2003: 145tt); jos manymu (t. p.: 145tt), *ser* ir *estar* vartojimas veikia sietinas (bet nebūtinai opozicinis!) su pragmatiniais (diskurso) skirtumais: kalbėtojo perspektyva (vok. *Perspektive des Sprechers*), topikalizacija (vok. *Topiksituation*), *tetinių* ir *kategorinių* (vok. *thetisch* vs. *kategorisch*; *description* vs. *predication*) teiginių skirtumais ir kitais kriterijais (pvz., ekonomijos principu).

[10] Plg.: „Veiksmažodžiai reiškia įvairius veiksmus, kurie yra *nevienodi trukmės atžvilgiu*: jie gali tęstis apibrėžtą ar neribotą laiką, turėti pabrėžtas pradžios ar galo ribas. Veiksmažodžius pagal jų reiškiamo veiksmo trukmės pobūdį galima suskirstyti į keletą grupių: 1) apibrėžtos trukmės (terminatyviniai), 2) neapibrėžtos trukmės (duratyviniai), 3) momentinius (pvz., *smogti*, *sviesti*), 4) veiksmo galo (finitiniai), 5) rezultatinius, 6) veiksmo pradžios. Apibrėžtos trukmės

(terminatyviniai) veiksmažodžiai žymi veiksmą *su numatoma baigtimi*; *paprastai* apibrėžtos trukmės veiksmažodžių reiškiamas veiksmas atliekamas *su tam tikru tikslu* (kursyvas mano. – L. V.-S.) (pvz., *statyti, valgyti, tirti*, bet plg.: *džiūti, žilti* ir pan., kur būsenos kitimo (mutatyviniu) veiksmažodžiu reiškiamo veiksmo baigtis nėra specialiai siejama su kokio nors tikslo pasiekimu, ji natūraliai išplaukia iš to veiksmo eigos). Neapibrėžtos trukmės (duratyviniai) veiksmažodžiai žymi neribotos trukmės veiksmus; jų leksinė reikšmė nenurodo veiksmo baigties ar siekiamo tikslo, o akcentuoja tik patį veiksmo *tęsimąsi* (pvz., *gulėti, būti*). Veiksmo galo (finitiniai) veiksmažodžiai savo leksine reikšme rodo kartu su tam tikru veiksmu ir jo baigtį, paskutinę to veiksmo trukmės fazę (pvz., *ateiti, išdžiūti, atgulėti, išbūti, prabernauti*). Tam tikra veiksmo galo (finitinių) veiksmažodžių dalis kartu su veiksmo baigtimi parodo ir anksčiau vykusio veiksmo rezultatą. Tokie veiksmažodžiai vadinami rezultatiniais (pvz., *apibėgti, išversti*). Vieni veiksmo pradžios veiksmažodžiai (inchoatyviniai) žymi neapibrėžtos veiksmo trukmės pradžią, *jau prasidėjusį neapibrėžtos trukmės veiksmą* (kursyvas mano. – L. V.-S.) (pvz., *prašnekti, sučiulbo*), kiti – inityviniai – žymi apibrėžtos trukmės veiksmo, kuris rutuliojasi iki tam tikros ribos, pradinį momentą (pvz., *nusiovyti, išlėkti*); veiksmo *pradžios reikšmę turi tik priešdėliniai veiksmažodžiai* (kursyvas mano. – L. V.-S.)“ (Ulvydas, red. 1971: 11–25).

[11] Plg.: „Temporal stability – rate of change over time“ (Givón 2001: 50).

[12] Plg. Stasseno (1992: 127) skiriamą pastovumo laike (angl. *time-stability*) ir predikatumo, t. y. predikatiškai vartojamų žodžių, koreliaciją: Verb > Adv(erb) > Adj(ectiv) > Subst(antiv).

[13] Šis dėsnis galioja ne visada. Iš principo daiktavardžiu gali būti pavadinamas ne tik daiktas (pvz., *stalas*), bet ir veiksmas (pvz., *atvykimas*); vieni daiktavardžiai yra tipiškesni nei kiti. Kitaip sakant, laiko požūriu vieni daiktavardžiais žymimi daiktai (plačiaja prasme) yra stabilesni, t. y. ne tokie kintantys, kaip kiti. Plg. dar būdvardžius (pvz., *auksinis, blondinė, giedras, piktas* ir *alkanas*), kuriais reiškiamos ypatybės pastovumas taip pat skiriasi.

[14] Plg.: „In temporal schema they [states] consist only of a period of undifferentiated moment, without endpoints, whereas event are dynamic“ (Smith 1991: 28; dar plg. 37–44).

[15] Plg.: „A telic situation is bounded at the end is terminative. [...] A terminative process is one which has an inherent terminal point towards which it proceeds. When it crosses this boundary, it is completed. A durative process can in principle continue indefinitely. It does not change the nature of the process if it is stopped at any point. Consequently, the notion of completion is inapplicable to a durative process. A durative predicate focuses on the process as such, without attention to either of its boundaries. A terminative predicate considers the terminal phase of a process and focuses on its right boundary“ (Lehmann 1999: 46).

[16] Plg.: „Apibėžtos trukmės (terminatyviniai) veiksmažodžiai žymi veiksmą su numatoma baigtimi“ (Ulvydas, red. 1971: 12).

[17] Plg.: „Stative verbs (*be sad, be red, know* etc.) have long duration but no boundaries. Accomplishment verbs, on the other hand, may have both duration and a sharp terminal boundary – though the duration is usually not in focus. Likewise, activity/process verbs may have both, but their communicative perspective focus depends on the choice of grammatical aspect“ (Givón 2001: 288).

[18] Veikslo tipo poslinkiai (angl. *aspectual class shift*) – tai skirtingos to paties veiksmažodžio veiksmo tipų interpretavimo galimybės (Levin 2009).

[19] Apie tai, kaip argumentų alternacijos susijusios su veiksmo poslinkiais, žr. Lenartaitė (2011) ir ten cituojamą literatūrą.

[20] Apie veiksmažodžiu reiškiamo įvykio skalinių pokyčių (angl. *scalar change*) (galimą) įtaką argumentų raiškai plačiau žr. Rappaport Hovav, Levin 2002, Rappaport Hovav 2008. Dar apie tai žr. Lenartaitė 2011 ir ten cituojamą literatūrą.

[21] „Perfective take perspective focus on termination and boundedness; strong association with the past tense; imperfective – perspective focus away from termination and boundedness“ (Givón 2001: 288). Plg.: „Perfective viewpoints focus on the situation as a whole, with initial and

final point. Imperfective viewpoints focus on part of a situation, including neither initial nor final point“ (Smith 1991: 6).

[22] „Perfective eventualities are limited in time (bounded) and they are packaged as a single unitary actions“ (Richardson 2007: 15). Plg.: „Sakinyje su eigos veiksmo forma [...] aprašomas veiksmas iš vidaus. [...] Sakinyje su įvykio veiksmo veiksmožodžio forma veiksmas tartum apžvelgiamas iš išorės. Veiksmožodis neskiria atskirų veiksmo fazių, o reiškia veiksmo visumą“ (Holvoet, Čižik 2004: 144; plg. Comrie 1976: 4).

[23] Plg.: „Veiksmai yra tam tikros veiksmožodžio lytys, kuriomis parodome veiksmą einant arba šiaip ar taip įvykus, pasibaigus. [...] Taigi skiriame pirmiausia du veikslus: a) veiksmo **eigos** [...] ir b) veiksmo **įvykio**“ (Jablonksis 1922/1957: 292; plg. Paulauskienė 1979: 64). Kitokios nuomonės laikosi Galnaitytė, plg.: „Vieni veiksmožodžiai žymi veiksmą, kuris tęsiasi, kuris suvokiamas *kaip procesas* (kursyvas mano. – L. V.-S.) [...]; kiti, atvirkščiai, rodo, veiksmą, kurio tęsimasis, eiga yra šiokiu ar tokiu būdu *nutraukta, ribota* (kursyvas mano. – L. V.-S.). [...] Veiksmožodžių savybė reikšti kokį nors konkretų veiksmą ir kartu apibūdinti jį *kaip procesą arba kaip nutrauktos, ribotos trukmės veiksmą* (kursyvas mano. – L. V.-S.) vadinama veikslu. Lietuvių kalboje skiriami du veiksmožodžių veikslai: eigos ir įvykio. Veiksmožodžiai, reiškiantys veiksmą, kuris tęsiasi, yra eigos veikslai; veiksmožodžiai, kurių žymimo veiksmo eiga yra nutraukta, t. y. šiokiu ar tokiu būdu ribota, yra įvykio veikslai“ (Ulvydas, red. 1971: 25–26). Daugiau šiuo klausimu žr. Holvoet, Čižik (2004: 141–162) ir ten teikiamą literatūros apžvalgą.

Paulauskienė (1994: 291) visus veiksmožodžius pagal *trukmės vs. baigtumo* opoziciją skirsto į eigos ir įvykio veiksmožodžius.

[24] Čia turima omenyje, kad esama vadinamųjų dviveikšlių veiksmožodžių, pvz., *gimti, mirti* ir pan., kurie gali žymėti ir imperfektinį, ir perfektinį veikslą (plg., pvz., Ulvydas, red. 1971: 9; Valeckienė 1998: 287).

[25] „Aspectual meaning is compositional: it is built up with the verb, arguments and adverbs of a sentence“ (Smith 1991: 8). Plg.: „It is the type of aspect that refers to how the event structure (i.e. the lexical/semantic aspect) of a verb phrase is viewed“ (Richardson 2007: 5).

[26] Apie *atskaitos laiko* terminą plačiau žr. Holvoet, Čižik (2004: 121–122).

[27] Plg.: „Tarinio įnagininku veikia reiškiamas asmens ar daikto virtimą kuo nors, jo perėjimą į kitą būseną, o ne „tam tikrą tarpo“ būseną“ (Rasimavičius 1971: 19; dar plg. Valeika 1972: 33).

Johanna Nichols (1981: 218t), aptardama rusų kalbos predikatiškai vartojamų vardažodžių žymėjimą linksniu, teigia, kad su jungtimi *tapti* (ru. *становиться*) būdvardinio predikatyvo vardininkas vartojamas tik tam tikruose gramatiniuose ar stilistiniuose (pvz., šnekamosios kalbos) kontekstuose. Daiktavardžio predikatyvas jungties *tapti* sudaromuose sakiniuose paprastai žymimas įnagininku.

[28] Lietuvių kalbotyroje negrynosiomis jungtimis (angl. *semi-copula*) tradiciškai laikomi ne tik veiksmožodžiai (*pa*)(*si*)*likti* ar *tapti*, bet ir *dėtis, apsimesti, (pa)virsti, (pasi)daryti* ir pan. (plg. Labutis 1998: 239; Ambrazas, ed. 1997: 470; Ambrazas, red. 1996: 503; Ulvydas, red. 1976: 383). Kritiškos nuomonės žr. Holvoet, Čižik-Prokaševa (2005: 81t).

[29] Nijolė Sližienė (2004: 298), aptardama veiksmožodžio *tapti* valentingumą (junglumą), kaip atskirą skiria reikšmę 'darytis kuo įgyjant naujų savybių', pvz.: *Aš tapau dideliu verslininku*. Anot autorės (t. p.), tokiuose sakiniuose, kaip *Ji tapo dabartinė dviguba darbininkė, vergė-dėdienė, svetimų namų inventorių*, veiksmožodis *tapti*, netekęs ryšio su įnagininku ir vartojamas su daiktavardžio vardininku, eina sudėtinio tarinio jungtimi.

[30] Nuo tipiškų su pabaiga susijusių proceso predikatų (angl. *processes predicate*), pvz., *vystytis, kopti* ir pan., *tapti* skiriasi kumuliacinio rezultato ir agentiško (aktyvumo) (angl. *agency*) požūriu: *tapti* reiškia ne tam tikrą palaipsniui didėjantį (kumuliacinį) laiką besitęsiančio proceso rezultatą, bet veikia tam tikros būsenos ribą kaip naujos būsenos pradžia (plg. Timberlake 2007: 284t).

[31] Yra kalbų, turinčių tranzityvines jungtis, pvz., baskų *ukan*.

[32] Plg.: „Lietuvių kalbos veiksmažodžių veikslai yra leksinė–gramatinė kategorija. Eigos ir įvykio veiksmo veiksmažodžiai skiriami ne pagal kokias nors veiksmažodžių morfologines formas, o pagal jų reiškiamo veiksmo pobūdį – pagal tai, ar veiksmas tęsiasi, ar jo eiga yra nutraukta, ribota. [...] Lietuvių kalboje nėra tokių kalbos priemonių, kurios reikštų vien tik eigos arba vien tik įvykio veikslą, išskyrus priešdėlius tais retais atvejais, kai jie reiškia įvykio veikslą, nesuteikdami veiksmažodžiui bent kiek ryškesnio leksinės reikšmės atspalvio“ (Ulvydas, red. 1971: 27).

[33] Plg.: „Trukmės (duratyviniai) vediniai su priešdėliais *at(i)-, iš-, pa-, pra-* dažniausiai daromi iš būsenos veiksmažodžių, pvz., *atbūti, prabūti*. Šių priešdėlių vediniai reiškia ne tik ilgesnį laiką trukusią būseną, bet ir tai, kad ji jau toliau nebesitęsia“ (Ambrazas, red. 2006: 404). Dar plg.: „Priešdėlio *iš-* vediniai rodo, kad pagrindiniu žodžiu žymimas veiksmas trunka tam tikrą laiką. Priešdėlio *pa-* vediniai kartu su veiksmo mažybės reikšme dažnai žymi, kad tas veiksmas vyksta tam tikrą laiko tarpą. Priešdėlio *pra-* vediniai žymi, kad pagrindinio žodžio reiškiamas veiksmas trunka tam tikrą laiką“ (Ulvydas, red. 1971: 278, 282, 287).

[34] Plg. 9 išnašą.

[35] Sakiniai, kuriuose daiktavardžio predikatyvas reiškiamas kitomis konstrukcijomis (pvz., jungtukas *kaip* + derinamasis daiktavardžio linksnis arba prielinksnio *už* konstrukcija su galininku), straipsnyje nenagrinėjami.

[36] Sakinių, kuriuose būtų vartojamas daiktavardžio predikatyvas su veiksmažodžiu *prabūti*, DLKT nerasta. Nors, regis, tokie sakiniai, kaip *Petronaitis prabuvo kunigu iki gyvenimo pabaigos* (pavyzdys iš *Google*), visai įmanomi.

[37] Konkrečiau kalbant, veiksmažodžio *išbūti* sudaromuose sakiniuose predikatyvo įnagininkas vartojamas 70 (97 %) atvejų iš 72, *pabūti* sakiniuose – 118 (97,5%) atvejų iš 121.

[38] Mintis, kad žymėjimas linksniais yra susijęs su veiksmažodžio veikslu, lingvistikoje nėra nauja. Apie tai, kaip daiktavardžio linksnis vartojamas veiksmažodžio kategorijoms žymėti, pavyzdžiui, Australijos arba finų kalbose, plačiau žr. Butt (2006: 10). Dar apie tai žr. Holvoet (1991); Kiparsky (1998); Kratzer (2004); Richardson (2007).

[39] Skirtingos nuomonės žr. Bybee, Perkins, Pagliuca (1994: 275tt). Apie veiksmo ir laiko santykį dar žr. Comrie (1976: 6); Galnaitytė (1962: 132–137); Paulauskienė (1979: 76tt); Holvoet, Čižik (2004: 152tt).

[40] Plg.: „Priesagos tarsi sudaro opoziciją priešdėliams, kurie panaikina eigos reikšmę, sukonzentruodami veiksmą į tam tikrą visumą. [...] Priešdėliniai veiksmažodžiai esti eigos veiksmo: [...] kai priešdėlio koncentruojamąją funkciją panaikina konkreta esamojo laiko reikšmė: *ateina, parneša* ir kt.“ (Paulauskienė 1979: 64–65).

[41] Plg.: „Didelę įtaką veiksmažodžių veikslui turi priešdėliai. Jie atlieka žodžių darybos funkciją (su priešdėliais padaromi *veiksmažodžiai, turintys naują reikšmę arba naują reikšmės atspalvį* (kursyvas mano. – L. V.-S.) ir gramatinę funkciją (žymi tik įvykio veikslą)“ (Ulvydas, red. 1971: 26). „Dviejų veiksmažodžių – priešdėlinio ir nepriešdėlinio – priešprieša tik pagal veiksmo reikšmę lietuvių kalbai nebūdinga“ (Ambrazas, red. 1996: 289). Kritišką nuomonę šiuo klausimu žr. Paulauskienė (1979: 79–81; 1994: 292). Dar plg. Galnaitytė (1962: 122–127), Ulvydas, red. (1971: 26t); Paulauskienė (1983: 240t); Holvoet, Čižik (2004: 162); Аркадьев (2009: 80, 85–86, 90).

[42] Plg. LKŽe teikiamas priešdėlių apibrėžtis: „**pa-** praef.: veiksmažodžio vediniai su juo žymi tam tikrą laiką (ppr. trumpai) trunkantį veiksmą: *pamiegoti, panešti*“. „**Pabūti** vartojamas sudurtinio tarinio jungtimi: *Šakos pabūs siūlais, ir nupinsiu vainiką*“. „**pra-** praef.: veiksmažodžio vediniai su juo žymi užtrukimą, laiko praleidimą, ką nors darant: *prabūti, pradejuoti, pradrybsoti, praklūpoti, pralaikyti, pralaukti*“.

[43] Plg.: „Įvykio veiksmo veiksmažodžiai padaromi su priešdėliais ir iš nekryptingos eigos veiksmažodžių, kurių veiksmas nesiekia jokių rezultatų. Rezultatinę reikšmę suteikia priešdėlis, tik apribodamas tokį veiksmą laiko arba kiekybės atžvilgiu. Rezultatinė reikšmė kyla ne iš paties veiksmo intencijos, jo natūralios baigties, o iš praleisto laiko kaip tam tikro rezultato suvokimo arba iš tam tikros ribotos kiekybės. Konkretus praleisto laiko tarpas sakinyje paprastai esti nusakytas kitais žodžiais: *Nori, kad tau skarelė prabūtų visą gyvenimą*“ (Paulauskienė 1979: 75).

[44] Plg.: „The instrumental Case-marked predicate indicates that the eventuality denoted by the predicate is bounded in time, whereas one with Case agreement does not“ (Richardson 2007: 201).

[45] Plg.: „ketvirtasis to paties veiksmo eigos ir įvykio reiškimo būdas yra „gramatiškiausias“, nes reiškiamas to paties veiksmožodžio skirtingomis laikų formomis: esamojo laiko formos yra eigos veikslo, o visos kitos – įvykio“ (Paulauskienė 1994: 294t; dar plg. 1994: 343; 1979: 76tt, 83); „Ryškesniausia *eigos/įvykio* opozicija matyti tarp esamojo ir būtojo kartinio laiko formų“ (Ulvydas, red., 1971: 25t); „Probably a binary system should be taken as more aspectual than temporal, and we should say: perfective, which implies past, is opposed to imperfective, which implies present“ (Timberlake 2007: 298).

[46] Plg.: „Iš veiksmo eigos būdų tiesiogiai su veikslu, su jo koreliacijų susidarymu susijęs tik pats bendriausias eigos požymis – *kryptingumas*, arba vidinė veiksmo intencija, tikslo bei rezultato siekimas. Pavyzdžiui, yra veiksmų, kurie valingai kreipiami į tam tikrą tikslą ([...] *eina*, kad *nueity* ir t.t.), o yra veiksmų, kurių eiga stichinė – procesas be krypties ir tikslo (*serga, snaudžia, guli, stovi* ir t.t.). Veiksmo eigos kryptingumo požiūriu visus eigos veikslo veiksmožodžius galima skirti į dvi grupes – kryptingo ir nekryptingo veiksmo. [...] Kryptingą eigą reiškia: a) tranzityviniai, b) slinkties ir c) *kintamos būsenos*, arba mutatyviniai, *veiksmožodžiai* (kursyvas mano. – L. V.-S.). Kintamos būsenos veiksmožodžių eigos kryptingumas yra vidinė veiksmožodžio reikšmės savybė, nereikalinga specialios formaliosios išraiškos. Jų eiga yra kitimas – tapsmas, kurio natūrali baigtis tegali būti atitinkamas rezultatas: *bukti – atbukti* ir t.t. Nekryptingos eigos veiksmožodžiai reiškia veiksmą, nesiekiantį jokio rezultato“ (Paulauskienė 1979: 65, 68); „Apibendrinant nekryptingos eigos veiksmožodžius, galima pasakyti, jog nuo kryptingos eigos veiksmožodžių, svarbiausia, jie skiriasi tuo, kad priešdėliai jiems nesuteikia rezultatinės veiksmo galo reikšmės ir iš jų nesusiformuoja daryti – padaryti tipo koreliacija, kur įvykio veikslo veiksmožodžio rezultatinė reikšmė atitiktų nepriešdėlinio eigos veikslo veiksmožodžio kryptingumą. [...] *Dažniausiai priešdėlis veiksmą apriboja laiko ir kiekybės atžvilgiu* (kursyvas mano. – L. V.-S.) (*gulejo – pagulėjo*). Priešdėliniai nekryptingą veiksmą reiškiantys veiksmožodžiai dažniausiai *esti tik eigos veikslo* (kursyvas mano. – L. V.-S.)“ (Paulauskienė 1979: 70).

[47] „When an accomplishment verb is combined with imperfective aspect – again less common combination – whatever duration that is imparted to the event does not apply to the sharp terminal boundary, but rather to the preceding process leading to that terminal boundary. [...] Stative verbs (or adjectives) tend to reject the perfective interpretation of the English past tense, automatically taking an imperfective interpretation“ (Givón 2001: 291t).

[48] Bet plg.: *Ne, į vadus jis netaikė, bet tapo vienas pirmųjų, rinktinis karys, o kartu pirmas ir į pražūtį... Bet Juzas to nesuprato... Pats sau patapo didvyrių didvyris (\*didvyriu), be baimės, nenugalimas, kokių nebūna*. DLKT

[49] Nijolė Sližienė (2004: 447), aptardama veiksmožodžio *virsti* 'darytis kokiam, tapti kuo' valentingumą, skiria subjekto vardininku ir daiktavardžio prediktyvo įnagininku ir / arba prielinksnio *į* konstrukcija žymimus sintaksinius aktantus.

[50] Plg.: „Daugeliu atvejų priešdėlinis veiksmožodis nuo atitinkamo paprastojo skiriasi tik veiksmo *baigtumu*, kryptimi, konkrečiu rezultatu ir *atrodo esąs ne naujas žodis*, turintis iš esmės skirtingą leksinę reikšmę, o *tik to paties žodžio forma* (kursyvas mano. – L. V.-S.), rodanti tos pačios reikšmės kitą variantą, pvz., *daryti – padaryti, eiti – išėiti, žilti – pražilti*“ (Paulauskienė 1994: 292).

Gauta: 2011 m. gruodžio 7 d.

Priimta: 2012 m. kovo 29 d.